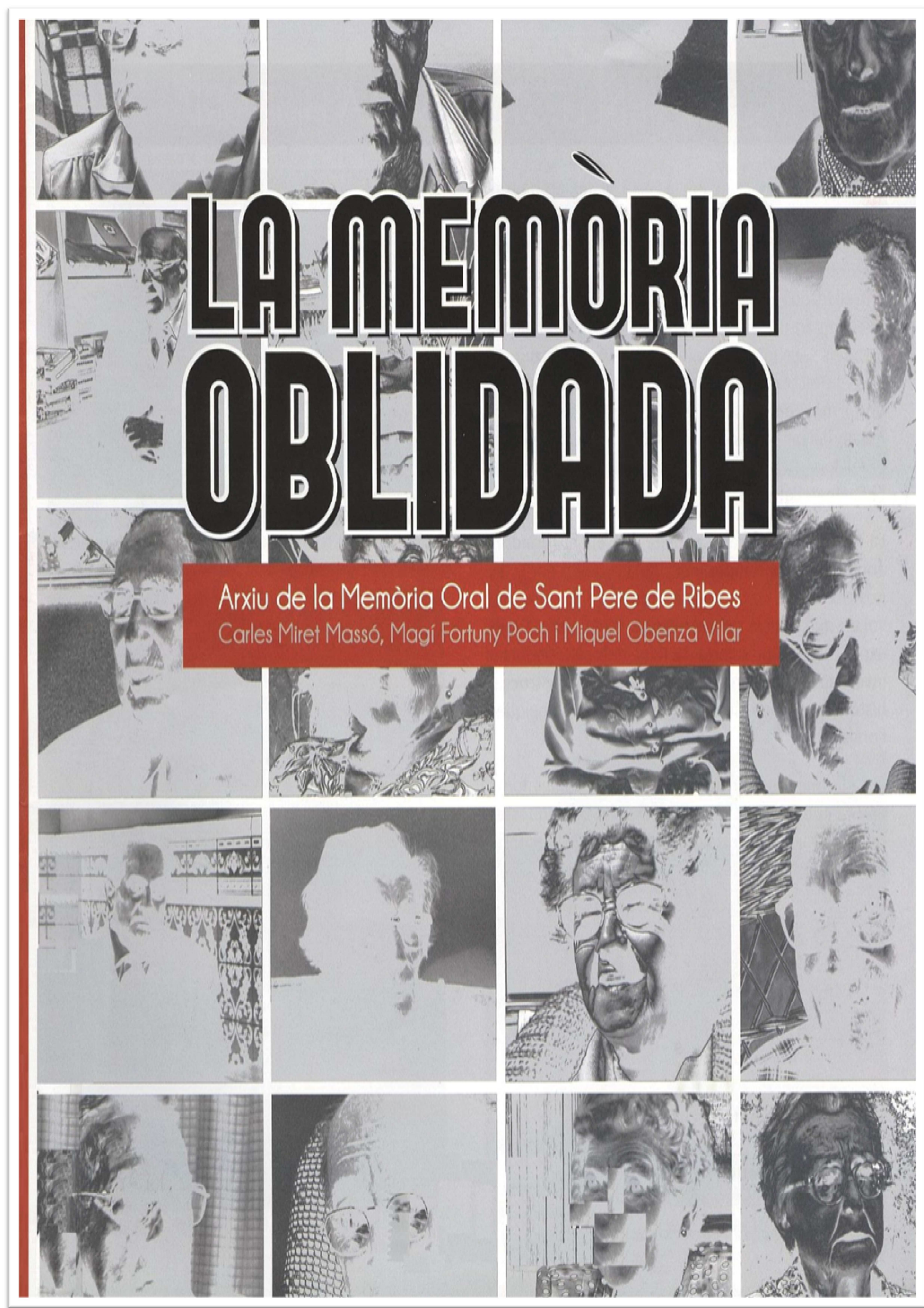

LA MEMÒRIA OBLIDADA

Arxiu de la Memòria Oral de Sant Pere de Ribes
Carles Miret Massó, Magí Fortuny Poch i Miquel Obenza Vilar

LES FONTS EN L'ESTUDI DE LA HISTÒRIA

No hi ha res més idoni que la Festa Major, amb tot el que simbolitza, per recordar que Ribes, com tots els pobles del món, també és el fruit de moltes històries. Històries d'homes i dones, individuals i col·lectives, entrelaçades i paral·leles. Històries, al cap i a la fi, que han forjat la identitat i l'esdevenir del poble des dels seus inicis fins als nostres dies. I és que, al llarg de la seva mil·lenària història, Ribes ha estat un territori de pas per a diverses civilitzacions, que hi han deixat la seva empremta en el paisatge urbà, el folklore, la llengua i –per descomptat– també en l'imaginari col·lectiu.

La història més recent, aquella que els historiadors anomenen contemporània, és la que conté les nostres arrels culturals més fondes. Però això no vol dir que sigui la més coneguda, ni tampoc la més explicada, ni la més certa. La feina dels historiadors o investigadors és aproximar-nos a una reconstrucció històrica a partir de les fonts escrites, arqueològiques i orals.

Però la majoria d'historiadors han sotmès les fonts orals a crítiques documentals, malgrat que aquestes també s'hagin utilitzat com a ciència de la memòria en els inicis de l'estudi de la història.

Camió carregat a la Plaça Marcer anys 40. Font: AFJR. Fotògraf: Jaume Gómez

Estandar falangista 1939. Font : AMSPR . Fotògraf: Equip Recordis Ribes. 2011

Quan va sorgir l'estudi de la història a Grècia, de la mà d'Herodot i Tucídides, el gran gruix d'historiadors feia servir testimonis orals, com Estrabó a l'època romana o Froissart a l'edat mitjana. De fet, amb el pas del temps, els mateixos historiadors es van posar a escriure les seves pròpies memòries. No és fins a principis del segle XVIII, amb la institucionalització de la disciplina, que les fonts orals van ser relegades als estudis folklòrics. Una situació que va provocar que només se les considerés vàlides per a estudis vinculats amb la filologia o l'antropologia, com en el cas dels germans Grimm a Alemanya (1).

Al primer quart del segle XIX, gràcies a l'impuls dels historiadors polonesos, anglesos i italians, els testimonis orals van tornar a tenir valor com a font històrica i, precisament d'aquí, va ressorgir el seu ús com a disciplina. La conquesta de l'Oest als Estats Units o les revolucions obreres del Vell Continent són dos exemples significatius dels objectes d'estudi d'aquells anys. Més endavant, cap a la dècada dels seixanta, historiadors com Paul Thompson, Phillipe Joutard o Raphael Samuel també van contribuir al fet que la memòria oral fos estudiada més a fons a països com l'Argentina o Mèxic i, de mica en mica, també al conjunt d'Occident.

Bitllets municipals.1937-1939 Font: AMSPR. Fotògraf: Equip Recordis Ribes. 2011

Noies passejant. 1945-1950.Font: AF FJ. Fotògraf: Jaume Gómez

(1) schwarzstein, Dora (comp) (1991) *La història Oral*, Buenos Aires, CEAL

ELS CASOS CATALÀ I ESPANYOL

A l'Estat espanyol i a Catalunya, la història oral va començar a tenir certa presència a finals dels anys setanta, quan una part de la ciutadania reclamava –ni que fos de forma incipient– la recuperació dels fets de la Segona República i la Guerra Civil espanyoles, amb la finalitat de fer sortir a la llum pública una realitat històrica que havia estat molt amagada i esbiaixada durant la dictadura franquista. La publicació del llibre *Blood of Spain* de Ronald Fraser, una història oral publicada en castellà amb el nom *Recuérdalo tú y recuérdalo a otros*, va ser una de les primeres espurnes perquè, posteriorment, altres projectes agafessin la importància social, cultural i històrica que els hauria pertocat de per si.

El camí obert per Fraser va ser continuat per diversos antropòlegs i historiadors, que van iniciar iniciatives diverses per conservar històries orals a partir de la creació de petits arxius biogràfics. Des de finals dels anys vuitanta fins a l'actualitat, a Catalunya s'han format arxius d'història oral en diversos formats. Fins i tot, en format televisiu, com el cas del programa *Explica'ns la teva història* de TV3, del qual TVE en copiaria el model amb el seu *Esta es mi historia*.⁽²⁾

(2) Prat i Carós, Joan (2009) *Revista de antropologia social*. 2009, 18 267-295.

Font de la plaça Marcer 1945 -1950 .Font: AMSPR. Fotògraf: Jaume Gómez.

Banda de música de l'exèrcit republicà 1936-1939. Font: AFCMP. Fotògraf: Desconegut

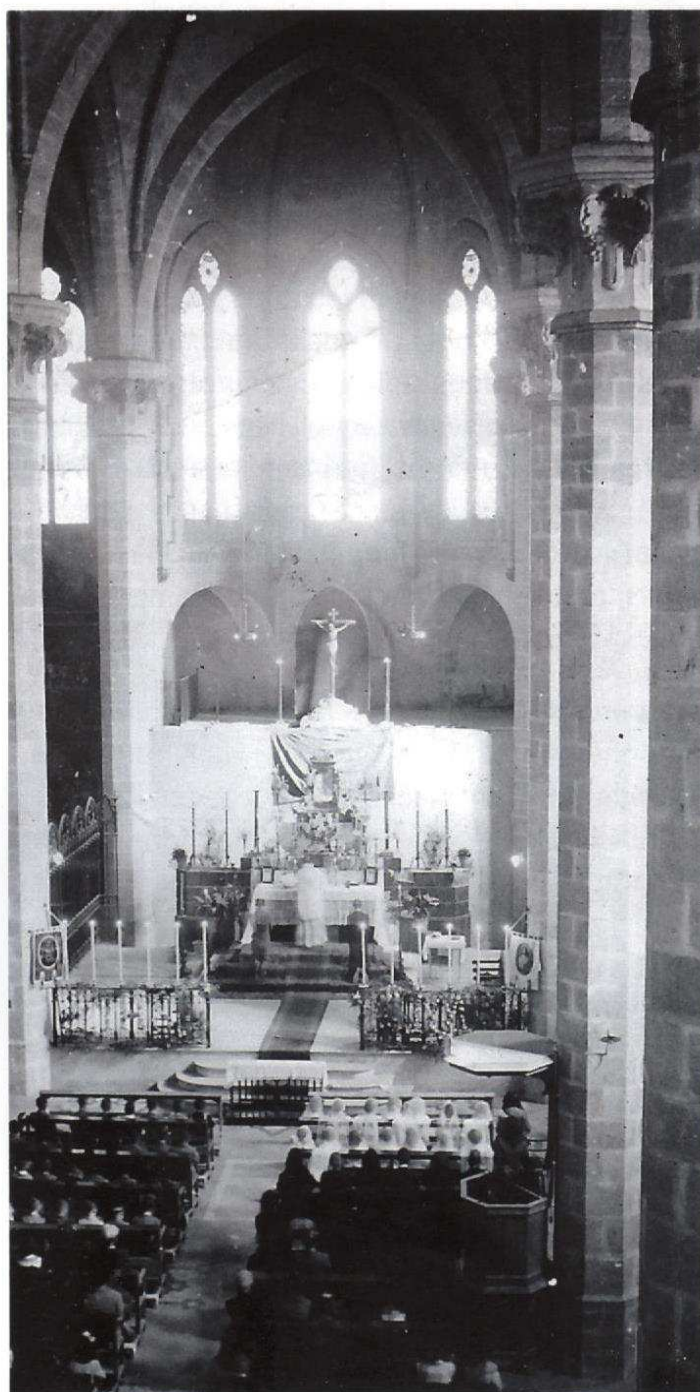
Carrer Major 1945-1950. Font: AFJM. Fotògraf: Jaume Gómez

DE LES INICIATIVES PARTICULARS A L'ARXIU MUNICIPAL

Durant aquest últims 40 anys, a Ribes han sorgit persones que, d'una forma desinteressada, han recollit testimonis presencials per reviuire la Segona República Espanyola, la Guerra Civil, la dictadura franquista i els inicis de la democràcia a l'Estat espanyol. Generalment, es tractava de persones anònimes interessades per la història familiar i local, però també d'historiadors com Xavier Miret, Josep Miret, Magí Miret, Josep Lluís Palacios, Gerard Coll, Míriam Ojeda o Núria Martí, entre altres. Tots ells han fet, i estan fent, un treball molt valuós perquè totes aquestes fonts d'informació oral no es perdin.

També mereixen una menció especial l'arxiu de la desapareguda TV Ribes (actualment disgregat) i el de Ràdio Ribes. Dos catàlegs d'informació audiovisual i sonora que molts cops han passat desapercebuts o directament s'han infravalorat, tot i tractar-se d'autèntiques joies de la memòria oral ribetana. Hores i hores de programes, entrevistes i retransmissions dels fets més representatius del poble (Festa Major, Carnaval, eleccions...) que algun dia, de ben segur, també s'inclouran dins el llegat històric local. (3)

Un altre dels projectes que s'ha desenvolupat a Ribes, tot i que amb un marc d'estudi que també inclou els municipis de les comarques penedesenques, és el *Tots els noms*. Impulsat per l'Institut d'Estudis Penedesencs, el treball es fonamenta en la creació d'una gran base de dades a partir d'informacions facilitades per testimonis directes, que van viure el conflicte de la Guerra Civil en primera persona. L'objectiu és identificar totes aquelles persones que van perdre la vida sense que en quedés constància i, paral·lelament, crear una gran base de dades a partir de fonts d'informació primàries.

Interior de l'Església Nova 1940 1945 .Font: AMSPR. Fotògraf: Desconegut

(3) Cal destacar el centre d'estudis Roquetencs, el cd editat durant els anys 90: *Les roquetes fa 50 anys* per Abigail Garrido Tina i Joan Bau i Alegria. Ajuntament de Sant Pere de Ribes.

A nivell institucional, Sant Pere de Ribes ha fet un pas endavant en l'àmbit de la recuperació històrica amb la celebració de les primeres Jornades de Patrimoni Cultural. Una iniciativa pionera al municipi en què la memòria oral també va tenir el seu paper destacat. Primer, amb una taula rodona de debat amb experts en la matèria. I després, amb la projecció al Centre Parroquial de la pel·lícula *Recordis Ribes*, en què s'exposava un petit mostrari de temes diversos d'un treball molt més extens que anirà dipositat en forma de base de dades al renovat Arxiu Municipal.

Tot plegat, amb la intenció que a Sant Pere de Ribes, com a la resta de municipis de Catalunya, no s'esborri de la memòria col·lectiva aquell llegat que, per unes o altres causes, mai ha format part de la història oficial. Anècdotes i vivències que fins ara havien quedat guardades en la intimitat de la família i cercles reduïts, protegides d'una societat que tampoc havia fet cap pas endavant per conèixer-la.

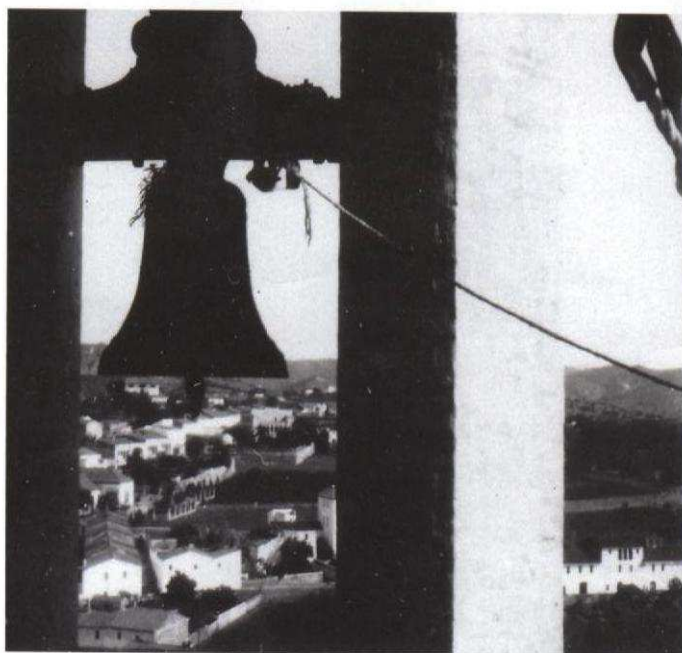
Avui, però, gràcies a la recerca impulsada durant tots aquests anys des de particulars i administracions, l'Arxiu de la Història Oral de Sant Pere de Ribes ja és una realitat. I, més que una realitat, un instrument per ser més respectuosos amb tots aquells a qui la història, ja sigui de forma voluntària o involuntària, no ha acabat recordant. Perquè una societat que pretén ser justa necessita tenir una memòria històrica que sigui igual de justa, encara que això obligui a reescriure una part considerable del nostre passat col·lectiu i a reviuir moments que d'agradables en tenen ben poc.

Noia treballant als telers de la fàbrica Milà. Font: AFCJS. Fotògraf: Desconegut

Escut bandera club deportivo Ribas 1950 Font: AMSPR. Fotògraf: Equip Recordis Ribes 2011

Campana de la torre de l'Església Nova 1945-1950: Font: AMSPR. Fotògraf: Desconegut.

LA MEMÒRIA DE TOTS I TOTES LES MEMÒRIES

La memòria és la facultat de recordar. I el record és la presència d'un fet del passat en la ment d'una persona. La memòria oral d'un individu, per tant, és la reproducció personal i subjectiva del passat. A aquests records reals, però, també s'hi afegeixen records ficticis. Aquells que, al llarg del temps, la nostra ment ha creat a partir d'altres testimonis que recorden el mateix fet. I és que la memòria mai actua com a *tabula rasa* (no està exempta del que l'envolta al seu exterior) perquè està lligada al temps, als espais i a les experiències.

La memòria individual existeix dins les pròpies persones, en un marc de simultaneïtat i contingència. La memòria personal se situa en la cruïlla de les relacions múltiples a les quals estem connectats i, a través d'aquesta xarxa social, construeix els records que posteriorment es tradueixen en llenguatge. La memòria individual, doncs, ens mostra la realitat històrica d'un individu en la vida pública i, també, en la vida privada.

En canvi, la memòria col·lectiva és aquella que d'una manera màgica, com si fos un conte, reconstrueix el passat. Els seus records neixen a partir de l'experiència que una comunitat —o un grup d'individus— poden llegar als seus descendents. Una definició que podria encaixar amb la de memòria històrica, si bé aquesta última se centra més aviat a intentar solucionar la gran injustícia de la història: que sempre l'escriu el guanyador o el poderós. (4)

En el cas de l'Estat espanyol, això es visualitza en la falta de reconeixement públic i institucional cap a les víctimes (especialment, les de bàndol republicà) que van exiliar-se, desaparèixer o morir a causa de

la Guerra Civil. Gràcies al mètode de la narració del present, el que es coneix com a històries de vida, s'han pogut descobrir les vides d'homes i dones desapareguts i assassinats durant el conflicte bèl·lic i la posterior repressió. Molts altres, però, encara són una autèntics desconeguts.

Més enllà de la guerra per defensar un model o altre d'Estat, la guerra també va deixar altres conflictes quotidians en un segon pla. Ens referim, per exemple, als drets socials de les dones, molt minvats per una societat eminentment masculista que, en la majoria de casos, ni tan sols es plantejava aquesta mena de qüestions.

Sabater treballant al pati interior de can Sabater anys 30:
Font: AFFJ. Fotògraf: Desconegut.

(4) Betancourt, Dario. *Memoria individual, memoria colectiva y memoria histórica*. Departamento de Ciencias Sociales. Universidad Pedagógica Nacional.

EL MODUS OPERANDI DEL TREBALL DE CAMP

La Regidoria de Cultura de Sant Pere de Ribes, coordinada per la regidora Bàrbara Scuderi, va posar en marxa ara fa dos anys l'embrió del que avui dia és l'Arxiu de la Memòria Oral a Sant Pere de Ribes. Es tractava d'entrevistar vint persones de Ribes (deu homes i deu dones) de més de vuitanta anys perquè expliquessin com era el poble entre els anys 1930 i 1950. No tant per corroborar la història que s'ha escrit en repetides ocasions sobre els fets locals, sinó per anar a buscar –i trobar– aquelles vivències que fins ara havien quedat recloses en l'àmbit familiar.

La vida a casa, les relacions amb els conciutadans, l'economia local, l'evolució de les festes, una reflexió sobre la identitat i, evidentment, la Guerra Civil i la Postguerra. Aspectes diversos per construir un retrat representatiu d'aquelles dues dècades a Ribes. Calia, per tant, fer una bona selecció dels entrevistats. Entenen com a bona que no podien ser família directa entre ells, que havien de mostrar diferents sectors socials (empresaris, treballadors, pagesos, comerciants...) i que havien d'estar equilibrats en l'eix ideològic (dreta-esquerra) i en l'eix nacional (Catalunya-Espanya).

D'altra banda, s'havia d'elaborar un calendari festiu relacionat amb els anys 30 i 50 del segle XX i, alhora, una cronologia bàsica dels fets històrics locals més representatius d'aquella època. Una informació que vam poder extreure, en gran part, de les fonts escrites de l'Arxiu Municipal de Sant Pere de Ribes, amb el suport dels arxivers Laura Tomàs i Jesús Castillo i amb la col·laboració indispensable d'altres arxius privats de famílies del poble.

Homes i dones segant blat a ca l'Escolà 1950. Font: AFMR. Fotògraf: Desconegut

Homes i dones passejant per la Carretera de Sitges anys 40. Font: AFMR. Fotògraf: Desconegut

Homes i dones trillant blat a can Pocoll. Anys 30. Font: Fotos David. Fotògraf Desconegut

Amb aquest pas enllestit, el projecte va començar a prendre cos al tercer trimestre del 2009 amb les primeres trobades amb els testimonis. El pas inicial era una simple conversa per comentar-li el projecte i deixar-li un esbós del guió perquè se'l mirés amb tranquil·litat. Al mateix temps, es començava a elaborar una fitxa amb les dades personals del testimoni (nom i cognoms, motiu, data i lloc de naixement, arbre genealògic...) acompanyada amb una breu biografia.

Si accedien a ser enregistrats –també n’hi va haver que es van fer enrere–, es concretava una segona entrevista en què se li formulaven les preguntes del guió, però encara sense cap càmera al davant. L’objectiu era prendre notes per saber de quins temes es podria treure més suc en funció de l’entrevistat.

Finalment, la tercera trobada ja era la de la gravació audiovisual. L’entrevista durava entre 60 i 70 minuts, en la qual els entrevistats es perfilaven segons la seva pròpia experiència. Evidentment, tot i disposar d’un guió previ, hi havia ocasions en què les respostes dels

entrevistats conduïen a fer preguntes no previstes o a suprimir algunes de les que s’havien preparat per intrascendents o repetitives. (5)

Un cop gravades, s’introduïen als servidors informàtics de Canal Blau & Maricel Televisió (col·laboradors del projecte) per minutar el material enregistrat de cara al buidatge final. A més, al mateix temps, es començava a fer la base de dades amb la informació esquematitzada en format text a partir de l’extracció d’informació de les entrevistes.

Nou mesos després, a finals de juliol del 2010, vam tancar el capítol de les entrevistes. Era el moment de la fase decisiva: analitzar la informació per seleccionar-ne la més representativa per donar forma a una pel·lícula que pogués explicar dues dècades de vida a Ribes des de diferents àmbits i en menys de noranta minuts.

(5) Sitton, T. Mehaffy, G. Davis, *O Historia oral. Una guía para profesores(y otras personas)* Mexico, fondo de Cultura Económica.

Caramelles infantils al carrer Nou. Anys 40. Font: AFCMP. Fotògraf : Desconegut

NOUS FORMATS PER A VELLES HISTÒRIES

Si la història de la humanitat és un camí que evoluciona sense final aparent, les tècniques per estudiar-la també progressen en paral·lel. El cas de la pel·lícula *Recordis Ribes 1930-1950* n'és un exemple. L'ús de l'audiovisual no només serveix per fer més atractiu segons quins temes, sinó que també en facilita el consum. La història és als arxius, però també ha de tenir el seu racó a la llar de qui així ho vulgui. Convertir les vivències de vint ribetans en un treball audiovisual no és fruit de cap caprici; al contrari, de la ferma convicció d'apropar la història al màxim de gent possible i en un format viu.

Amb aquesta premissa, i sense un guió audiovisual excessivament definit —en espera de les respostes obtingudes durant les entrevistes—, són els propis entrevistats els qui fan de fil conductor a la pel·lícula. Això evita que s'hagi de comptar amb un narrador i, per tant, que el relat dels fets es vegi alterat, per poc que sigui, per un element que no en forma part.

El muntatge també ha tingut els seus moments de debat, tan intensos com necessaris. En la majoria de vegades, per certes respostes dels testimonis. S'han de deixar els noms propis que apareguin durant la gravació? Tenen dret a rèplica? Hi ha el risc de convertir un comentari personal en una veritat irrefutable? Són dubtes habituals en aquesta mena de casos i, per molt que s'hi reflexioni i es consensi, gairebé mai acaba agradant a tothom.

Tampoc era la intenció. Com tampoc ho era fer creure que tot el que apareix a la pel·lícula és exactament el que va passar. Com s'indica a l'inici del film, es tracta de memòria oral i, conseqüentment, no es basa en fonts històriques cent per cent fiables. Per fer-ho entenedor, seria la suma entre allò que un va viure i com ho va viure, allò que un recorda i com ho recorda, i allò que un vol explicar i com ho

vol explicar. Per això, si bé hi ha hagut moltes dades que s'han contrastat amb fonts oficials, hi ha massa factors com per determinar que tot el que apareix al vídeo és irrefutable. De fet, qui assegura que les fonts oficials d'aquell moment fossin irrefutables? Doncs això.

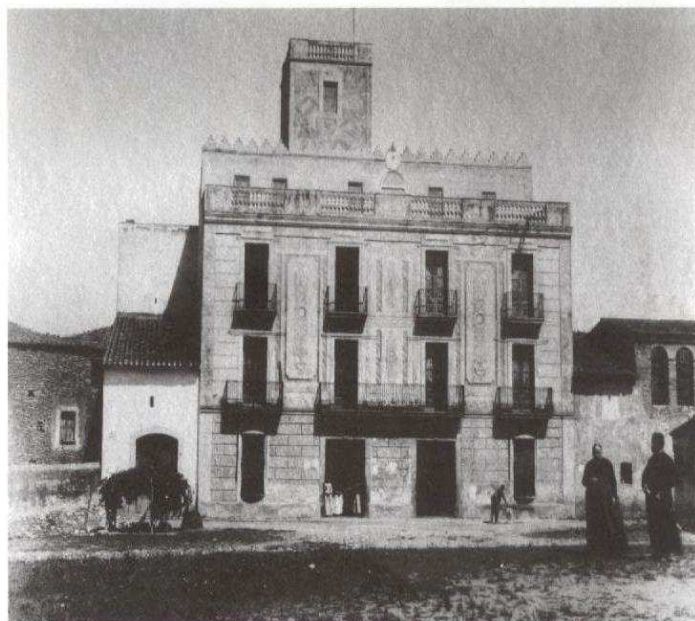
El treball audiovisual es divideix en cinc grans blocs: *Un poble, un país* (per conèixer els límits geogràfics de Ribes); *La vida de casa a la plaça* (on es comenta la vida social i comercial del poble); *Supervivència i conflicte* (en què predomina la Guerra Civil); *Al cap i al cor, costums i tradicions* (dedicat a les festes populars i al pes que tenia la religió); i *Enfilant vida: penúries i canvis* (on es mostrava la cruesa, sovint obviada, de la Postguerra).

Homes a l'interior del bar cal Lenci. Anys 40. Font: AFFS. Fotògraf. Desconegut

Evidentment, l'audiovisual no es podia limitar a un seguit d'històries que s'enllacen entre elles. Es feia necessari l'ús de fotografies que ens aproximessin el màxim possible a aquells anys i, sobretot, als records que descrivien els testimonis. Una eina indispensable –les imatges– per aconseguir traslladar l'espectador fins al lloc dels fets, fent-los reviure aquelles històries com si estiguessin allà mateix.

I, en aquesta missió, capítol a part es mereix la música. Si la fotografia permet traslladar-te a paisatges remots, la música et fa sentir les emocions del moment. Andreu Castro, Víctor Laguna, Esteve Molero, David Puertas i Jordi Triquell han creat l'ànima d'aquest audiovisual en forma de pentagrama, perquè han estat capaços de transmetre l'alegria, la tristesa i la duresa d'aquells anys en unes composicions majoritàriament creades de forma especial i desinteressada per a la pel·lícula.

Can Puig a finals del S.XIX. Font: AFBC. Fotògraf: Josep Bertran i Miret

Pont de les Parellades a finals del S.XIX. Font: AFBC. Fotògraf: Josep Bertran i Miret

AGRAÏMENTS I COL·LABORADORS

Albareda i Mestre, Bertran i Cuadras, Bertran i Font, Butí i Caberdós, Cano i Esteve, Coll i Vidal, Forns i Soler, Fortuny i Poch, Jacas i Robert, Lloses i Esterlí, Massip i Pons, Mestre i Albà, Milà i Vidal, Miret i Massó, Miret i Mestre, Obenza i Vilar, Pascual i Esteve, Ramos i Cuadras, Ricard i Pagès, Rossell i Planas i Valls i Soler i a totes aquelles famílies que ens han ajudat en aquest treball audiovisual.

Bàrbara Scuderi, Elena Barba, Eugeni Molero, Eugeni Pérez, Gerard Coll, Jordi Marcer, Josep Maria Palacios, Josep Miret, Lluís Marcer, Lluís Miret, Lourdes Culebras, Lourdes García, Maria Miret, Marta Anguera, Marta Rubio. Miquel Valls, Míriam Ojeda, Montserrat Coll Ramón Miret, Xavier Corella Xavier Miret, Xavier Serrat i a totes aquelles persones que ens han ajudat alhora de confeccionar aquest projecte de la memòria oral.

També els nostres estimats músics: Andreu Castro i Teixidó, Víctor Laguna i Gandia, Esteve Molero i Olivella, David Puertas i Esteve, Xavier Serrat i Gurrera, Jordi Triquell i Muntaner i J. Moya.

Consorci Teledigital del Garraf. Fundació Redós de Sant Josep i Sant Pere. Casal d'Avis de Ribes. Hospital Residència Sant Camil. Espai Jove. Joan Ignasi Gómez i Barrera.

Arxius:

Arxiu Municipal de Sant Pere de Ribes, arxiu Parroquial de Sant Pere de Ribes, arxiu privat de Can Miret de les Parellades, arxiu privat de Can Sidret, arxiu privat de Jaume Gómez i Puig, arxiu privat de la família Ferret i Pascual, arxiu privat de la família Jacas i Robert, arxiu privat de la família Miret i Massó, arxiu privat de la família Fortuny i Mañé, arxiu privat de la família Bertran i Cuadras.

BIBLIOGRAFIA

FRASER, Ronald (2001) Recuérdalo tú y recuérdalo a otros. Historia oral de la guerra civil española. Barcelona, Crítica.

MANGINI, S. (1997) Recuerdos de la resistencia. La voz de las mujeres en la guerra civil española. Península.

SCHWARZSTEIN, Dora (comp) (1991) La Historia Oral, Buenos Aires, CEAL

SITTON, T. MEHAFFY, G. DAVIS, O Historia oral. Una guía para profesores (y otras personas) México, Fondo de Cultura Económica.

TOURTIER-BONAZZI, Chantal (1991) Propuestas metodológicas, Historia y Fuente Oral Barcelona, 6.

Revista Historia, Antropología y Fuentes Orales, dirigida por Mercè Vilanova de la Universidad de Barcelona.

CARNOVALE, Vera; LORENZ, Federico; PITTALUGA, Roberto (2006), Historia, memoria y fuentes orales, Buenos Aires, CeDInCI-Memoria Abierta.

Daniel PLOTINSKY. "De entrevistadores y relatos de vida. Introducción a la historia oral". Buenos Aires, Facultad de Filosofía y Letras - UBA e Imago Mundi, 2005.

Benadiba, L y Plotinsky, D. Construcción del archivo histórico escolar. Una herramienta para la enseñanza de las ciencias sociales.

Benadiba /Plotinsky. Ediciones Novedades Educativas. Buenos Aires. 2001